

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
ANNA KOZŁOWSKA	
O poważnych problemach z komizmem językowym. Wstępne uwagi metodologiczne	11
ANNA KRASOWSKA	
<i>Dowcip</i> w perspektywie historycznej	23
TOMASZ KORPYSZ	
<i>Dowcip</i> w pismach Cypriana Norwida	43
DAGMARA BANASIAK	
Rozwój semantyczny leksemów <i>śmiać się</i> i <i>śmiech</i>	59
MAŁGORZATA B. MAJEWSKA	
Jednostki żartobliwe w wileńskim <i>Słowniku języka polskiego</i>	75
KATARZYNA JAŹDŻEWSKA	
Starożytni Grecy o śmiechu i śmieszności. Od początków do Arystotelesa i tradycji perypatetyckiej	99
MARIAN HANUSEK OP	
Umiejętność dobrej zabawy (<i>iucunditas</i>) w <i>Summie teologii</i> św. Tomasza z Akwinu	125
EWA WOLNICZ-PAWŁOWSKA	
Komizm językowy w polskich tekstach dawnych (z problemami tłumaczeniowymi w tle)	135

ELŻBIETA MICHOW

- Komizm etymologii potocznych nazw miejscowych oparty na dekompozycji strukturalnej (na podstawie wybranych tekstów od XVI wieku do 1939 roku) 149

KINGA PARASKIEWICZ

- Amanullahiada* – satyra polityczna w dwudziestoleciu międzywojennym na przykładzie tekstów okolicznościowych i relacji prasowych z wizyty króla Afganistanu Amanullaha Chana w Warszawie w 1928 roku 173

AGATA BRAJERSKA-MAZUR

- Jak tłumaczyć humor Carrolla? 191

ALEKSANDRA JACKIEWICZ

- O trudnościach w przekładzie komizmu językowego w poezji. Wiersz *Raport* Juliana Tuwima w tłumaczeniu na język hiszpański 205

WSTĘP

Od lat dziewięćdziesiątych XX wieku można w Polsce zaobserwować gwałtowny wzrost zainteresowania badaniami nad komizmem. W ciągu minionego ćwierćwiecza powstało wiele prac teoretycznych i materiałowych skupionych na zagadnieniach związanych z komizmem, humorem, dowcipem, śmiechem i śmiesznością. Zorganizowano w tym czasie także liczne konferencje ogólnopolskie i międzynarodowe, podczas których niejednokrotnie podkreślano konieczność interdyscyplinarnego podejścia do omawianego zjawiska.

Wśród systematycznie narastającej literatury przedmiotu, niewątpliwie skupionej przede wszystkim na współczesności, znaleźć można również prace opisujące komizm w perspektywie historycznej. Najczęściej analizie poddawano różne jego przejawy w twórczości polskich pisarzy niewspółczesnych, m.in. Mikołaja Reja, Jana Kochanowskiego, Wacława Potockiego, Stanisława Herakliusza Lubomirskiego, Jakuba Teodora Trembeckiego, Ignacego Krasickiego, Franciszka Zabłockiego, Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego, Cypriana Norwida, Aleksandra Fredry, Michała Bałuckiego, Felicjana Faleńskiego, Jana Lama, Henryka Sienkiewicza, Bolesława Prusa czy Wiktora Gomulickiego. Osobną grupę stanowią prace dotyczące gatunków komicznych, np. facecji, satyry, komedii czy dowcipu, ale też żartobliwych epitafiów zwierzęcych, analizy aspektów komicznych literatury sowizdrzalskiej, a także szerzej: dawnej prozy i poezji polskiej. Istnieją również publikacje omawiające istotne kategorie związane z komizmem *sensu largo*, np. radość i śmiech w średniowieczu lub w literaturze staropolskiej, kategorię *comic relief* w XIX-wiecznej prozie czy „gest śmiechu” w literaturze początku XX wieku, a z drugiej strony – opracowania pewnych tematycznie wyodrębnionych kategorii żartów czy specyficznego zjawiska kulturowego, jakim była Rzeczpospolita Babińska. Wyodrębnić należy także ogólniejsze opracowania teoretyczne przedstawiające komizm jako kategorię historycznoliteracką i estetyczną.

Prace takie, choć stosunkowo liczne¹, mają charakter rozproszony, a część z nich powstała na marginesie zainteresowania badaczy innymi zjawiskami literackimi

¹ Ze względu na wielość tych prac rezygnujemy z podawania ich adresów bibliograficznych. Znajdą się one w przygotowywanym przez nas artykule przeglądowym dotyczącym badań nad komizmem historycznym w Polsce.

lub kulturowymi. Brakuje monograficznych ujęć komizmu obecnego w tekstach twórców niewspółczesnych, nieliczne są też opracowania, które w centrum uwagi stawiają zagadnienia językowe. Komizm w ujęciu historycznym, zwłaszcza widziany z perspektywy językoznawczej, jawi się zatem jako zagadnienie wciąż niewystarczająco przeanalizowane i opisane, warte bliższego oglądu.

W niniejszym tomie proponujemy spojrzenie na komizm właśnie w perspektywie historycznej, ukazującej przemiany, jakim podlegają poszczególne jego formy i gatunki oraz związana z nimi terminologia. Celem takiego ujęcia jest nie tylko rejestracja i opis stosowanych dawniej mechanizmów komicznych, omówienie zanikania jednych form i gatunków oraz związanych z nimi nazw i powstawania innych, lecz także, a nawet przede wszystkim uchwycenie głównych tendencji rozwojowych w obrębie językowo wyrażanego komizmu na podstawie analiz dokonywanych w różnych przekrojach czasowych. W obszarze naszego zainteresowania znajduje się również historia refleksji nad komizmem oraz analiza czynników zewnętrznych wobec niego (socjologicznych, psychologicznych, kulturowych i in.), ale mających nań bezpośredni wpływ. W tytule prezentowanego tomu proponujemy nazwę „komizm historyczny”, wyznaczając tym samym dwa kierunki w badaniach nad komizmem (*humor studies*, *humor research*) – współczesny, obejmujący badanie i opis zjawisk komicznych, próby klasyfikacji i tworzenie podbudowy teoretycznej, oraz historyczny – akcentujący zachodzące w obrębie komizmu (jego mechanizmów, form i gatunków) przemiany.

Zawartość niniejszego tomu można podzielić na kilka kręgów tematycznych. Pierwszy z nich obejmuje zagadnienia związane z terminologią i metodologią badań nad komizmem (Anna Kozłowska) oraz ewolucją *dowcipu* i poświęconej mu refleksji teoretycznej (Anna Krasowska). Umieszczamy w nim także analizę różnych znaczeń (i odmian znaczeniowych) leksemu *dowcip* w języku Cypriana Norwida (Tomasz Korpysz), studium ukazujące rozwój semantyczny wyrazów *śmiać się* i *śmiech* (Dagmara Banasiak) oraz przegląd żartobliwego słownictwa dziewiętnastowiecznego obecnego w *Słowniku wileńskim* (Małgorzata B. Majewska).

Drugi krąg tematyczny wyznaczają prace poświęcone europejskiej refleksji nad komizmem. Chronologiczny zarys starożytnych rozważań nad śmiechem i śmiesznością prezentuje Katarzyna Jażdżewska. O. Marian Hanusek przedstawia z kolei zagadnienia zabawy i humoru w pismach św. Tomasza z Akwinu.

Na trzeci krąg składają się prace omawiające przykłady komizmu w różnych dawnych tekstach literackich i użytkowych oraz dowcip onomastyczny (Ewa Wolnicz-Pawłowska), komiczne aspekty ludowych etymologii nazw miejscowych (Elżbieta Michow), a także teksty satyryczne dotyczące wizyty króla Afganistanu, Amanullaha (Kinga Paraskiewicz).

Na osobną uwagę zasługują kwestie tłumaczenia komizmu w tekstach niewspółczesnych, czemu poświęcone są dwa artykuły: Agaty Brajerskiej-Mazur oraz Aleksandry Jackiewicz.

Oddając w Państwa ręce pierwszą, jak się zdaje, książkową publikację w całości poświęconą zagadnieniom komizmu językowego w tekstach niewspółczesnych i związanym z nimi kwestiom przekładu, wyrażamy nadzieję, że zainspiruje ona badaczy do głębszej refleksji nad tymi zagadnieniami.

Tomasz Korpysz, Anna Krasowska